
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Tomàs Gisbert, Laia; Mensa i Valls, Jaume , dir. La Filosofia invisibilitzada : la història de Margarita Porete. 2021. 50 pag. (778 Graduat o Graduada en Humanitats)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/258873>

under the terms of the license

LA FILOSOFIA ~~IN~~VISIBILITZADA:

La història de Margarita Porete

LAIA TOMÀS GISBERT

Tutor: Jaume Mensa Valls

GRAU D'HUMANITATS
2020 -2021

ÍNDEX

Introducció	05
1. La filosofia medieval: origen i desenvolupament	
1.1 Inspiració de la filosofia clàssica	07
1.1.1 Unió de la fe religiosa i la raó	08
1.2 El pensament judeocristià enfront la filosofia grecoromana	09
1.3 Etapes i màxims representants de la filosofia medieval	10
2. La mística medieval: l'equilibri entre la fe mística i la reflexió personal	
2.1 Origen i paradigma	14
2.2 La mística alemanya	16
2.2.1 Meister Eckhart	16
2.3 La mística flamenca	17
2.3.1 Les beguines	17
3. La filosofia medieval invisibilitzada: la repercussió de Margarita Porete	
3.1 Vida i obra de Margarita Porete	20
3.1.1 <i>El mirall de les ànimes simples</i>	21
3.2 Filosofia, teologia i poesia	28
3.2.1 La noció de llibertat en la mística poretaniana	32
3.2.2 El misticisme de Margarita Porete enfront el de Meister Eckhart	33
3.3 El reflex de Margarita Porete	36
3.3.1 Influències d' <i>El mirall</i>	37
Conclusions	41
Bibliografia	44

INTRODUCCIÓ

Introducció

La filosofia invisibilitzada: La història de Margarita Porete, esdevé un treball de fi de grau que pretén donar visibilitat a la beguina i filòsofa mística, Margarita Porete, així com recuperar la seva essència i analitzar el seu pensament mitjançant *El mirall de les ànimes simples*.

La invisibilització al llarg de la història, malauradament, ha estat molt present, i sobretot, repercutida en les dones. Els fonaments i bases de la societat patriarcal han donat lloc a la presència de l'autoritat masculina, la qual ha renegat i menyspreat tot allò creat, pensat, desenvolupat i sorgit per dones. Margarita Porete és un clar exemple d'aquesta invisibilització, una dona en plena Edat Mitjana que escrigué la seva experiència en vers la forma de veure el món. Un món encapçalat per homes que no toleraven ni la més mínima acció o repercussió de les dones en els espais públics i/o en la societat en si mateixa. L'Església jugà una gran influència i potencià la presència del poder masculí, el que comportà l'aparició de les beguines, comunitats de dones que vivien allunyades dels mandats dels homes, intentant portar una vida plena. Porete escriví en aquest context la seva única obra, deixant empremta de la seva filosofia mística. L'obra perdurà i es difongué com anònima, no fos cas que es descobrís que tal intel·lecte era fruit d'una figura femenina. Margarita Porete no tingué l'oportunitat d'alçar la veu i reclamar la seva autoria, abans, però, fou condemnada i cremada a la foguera per una injúria imposada per l'autoritat masculina. Autoritat que ha perdurat i evolucionat al llarg dels anys i dels segles.

En ple segle XXI, encara hi perdura, però amb una gran diferència, la veu de totes les dones s'ha alçat, iniciant una lluita per la igualtat: recuperant totes aquelles figures femenines que foren invisibilitzades i donant veu i reconeixement a les presents i futures dones d'aquest món. La figura de Porete, no és més que un exemple, entre molts altres, de totes les dones que han estat silenciades i oblidades en el transcurs del temps. Aquest treball, per tant, té la finalitat de recuperar la seva veu i fer veure que, avui en dia, encara queda molta feina i dedicació per poder destapar el veritable passat i descobrir qui s'amaga darrere de cada obra anònima. Aquest treball és una petita mostra del que es pot arribar a observar mitjançant tota mena de fonts i d'estudis medievals, els quals, alhora, també formen part d'una etapa històrica que ha estat vetada per les diverses lluites i prohibicions de l'Església, el que provocà una gran pèrdua de fonts literàries de tots els àmbits.

El present treball, per tant, sorgeix de la necessitat i la lluita per alçar les veus d'aquelles dones que ja no hi són, així com, de redescobrir tots aquells textos medievals que foren prohibits o vetats en el seu moment, però que aporten grans veritats pel que fa a l'objecte d'estudi filosòfic. La figura que encaixà en aquestes motivacions personals va esdevenir Margarita Porete, la qual desconeixia per complet, i en descobrir, per mera casualitat, que fou assassinada pel simple fet d'escriure un llibre, captà tota la meua atenció i dedicació.

Així doncs, a mesura, que cercava i llegia tot tipus de fonts ateses al context de Porete i de la filosofia mística, em va sorgir la necessitat de traçar un camí concret i concís per encarar la temàtica. D'entrada, fou necessari contextualitzar l'època històrica pertinent a Margarita Porete i els pensaments i/o doctrines predominants, per tal d'entendre detalladament d'on i perquè sorgien les accions i pensaments de la nostra beguina. En segon lloc, esdevenir oportú introduir a l'autora, donant tots els detalls possibles i/o coneixedors de la seva vida, així com, introduint la seva única i gran obra, *El mirall de les ànimes simples*. Obra que m'ha permès elaborar una detallada anàlisi de la filosofia mística, expressada mitjançant el llenguatge poètic, de Margarita Porete, la qual, alhora, es trobà influenciada pel dogma cristià de l'època, aportant una visió teològica. Tots tres àmbits es fusionen en un de sol, deixant entreveure tot allò que Porete volia expressar al món. En un tercer lloc, i posterior a l'anàlisi realitzat al voltant de la unió de filosofia, poesia i teologia, es fa esment a la noció del concepte de llibertat usat per la beguina en la seva obra. Aquesta temàtica, desencadena, alhora, en una comparativa entre Porete i Eckhart, figura masculina contemporània a la beguina i visibilitzada pel fet de ser home, el qual estigué influenciat per la filosofia de Porete i desenvolupà notables semblances pel que respecta al concepte de llibertat, entre d'altres. En un darrer lloc, seguint en la línia de figures influenciades per Porete, es troba a un seguit d'intel·lectuals reconeguts que presenten idees poretarianes en les seves prestigioses obres, tal com és el cas de Dante Alighieri i la *Divina Comèdia*. Finalitzant així, el recorregut traçat envers la vida, obra, filosofia i repercussions de Margarita Porete en la societat i cultura occidental.

En definitiva, una petita part de la filosofia medieval invisibilitzada és descoberta, analitzada i explicada en les consegüents pàgines mitjançant el pensament místic de la figura femenina, Margarita Porete.

LA FILOSOFIA MEDIEVAL

ORIGEN I DESENVOLUPAMENT

1. La filosofia medieval: origen i desenvolupament

La filosofia medieval sorgí a Occident durant l'edat mitjana i és definida com tot el conjunt de corrents, pensaments i tractats filosòfics que es desenvoluparen des de la fi de l'edat antiga, amb la caiguda de l'Imperi Romà d'Occident (476 d.C), fins al Renaixement, amb la caiguda de Constantinoble (1453 d.C). Aquest període es veu influenciat per esdeveniments i/o fets històrics, polítics, socials i culturals, els quals esdevenen en la construcció d'un saber unitari que introdueix la fe cristiana com a principi i fi de reflexió. Aquest saber unitari es construí de forma progressiva, mitjançant tot tipus de factors, tal com fou la relació subjacent entre filosofia i teologia, la qual desencadenà un seguit de creences i pensaments al voltant de la raó i la fe: l'estatut ontològic de les formes (interpretat mitjançant la disputa dels universals) i la capacitat intel·lectual de l'ésser humà per conèixer Déu i l'abast del seu poder.

La filosofia medieval més enllà de generar un nou saber, es centrà en recuperar i reinterpretar els plantejaments filosòfics clàssics i en l'aplicació de la lògica aristotèlica en el naixement de les universitats. Tot i aquesta nova reflexió al voltant del pensament antic, el pensament medieval fixa els interessos ontològics per sobre dels gnoseològics, tal com s'observarà a continuació.

1.1 Inspiració de la filosofia clàssica

La base principal de la filosofia medieval fou la filosofia clàssica, més concretament l'hel·lenística, i l'adaptació d'aquesta en el propi context de la societat cristiana, així com de la islàmica i la jueva. La cohesió de les diverses creences de les religions monoteistes fou el motor inicial per contrarestar amb el dogma cristià. Aquest intent de conciliar les diverses religions amb la filosofia desencadenà que es cerquessin respostes a un seguit d'interrogants: la pròpia naturalesa de Déu, la comptabilitat entre el lliure albir i l'omnisciència de la divinitat, entre d'altres. Resultà difícil i complex la conciliació de diversos temes, però a grosso modo, s'aconseguí mitjançant dos gran temes heretats directament del pensament clàssic, tal com foren la disputa dels universals i la lògica aristotèlica.

La disputa dels universals sorgí de la qüestió d'Aristòtil: «quina classe de realitat i/o entitat li correspon a universal, entès com allò comú en tots els individus?». Davant la qüestió sorgiren tres postures, esdevenint els corrents del pensament medieval:

- El realisme extrem o platonisme, basat en l'afirmació que els universals existeixen en la realitat, tal com les idees platòniques.
- El realisme moderat o conceptualisme, centra't en l'afirmació que els universals només existeixen com a entitats mentals o conceptes, als quals en la realitat corresponen a les propietats de les coses.
- Nominalisme, sorgit de l'afirmació que els universals no són més que noms, ja que només existeixen individus, negant explícitament la teoria dels universals.

La lògica aristotèlica es basà en l'anàlisi de judicis i formes de pensament expressats en el sil·logisme o raonament deductiu categòric, el qual permet connectar un subjecte i un objecte de manera correcta amb l'objectiu de generar coneixement i reproduir les coses tal com són.

Fins al moment, la filosofia hel·lenística havia donat una orientació pràctica al saber, influenciada per la felicitat de l'home (l'estoïcisme i l'epicureisme¹), i situant l'ètica en el vèrtex del saber, mentre que l'expansió del cristianisme i d'altres religions místiques provocà l'aparició de diversos models de felicitat, identificats com a salvació individual, que varen competir amb els models filosòfics establerts.

1.1.1 Unió de la fe religiosa i la raó

Al llarg de l'Edat Mitjana, la filosofia s'inspirà en el dogma cristià per cercar respostes a les inquietuds de l'època i a tots aquells fenòmens vigents. Així fou com el cristianisme es convertí en una solució alterna i en una via directa per a canviar el paradigma establert fins al moment. La veritat absoluta era cercada en La Bíblia, en la qual relatava que Déu havia creat el món i totes les criatures que l'habitaven. Tanmateix, els llibres sagrats de l'islam, l'Alcorà, i del judaisme, la Torà, també jugaren un paper essencial en la interpretació de qüestions religioses. Els llibres sagrats, l'argument ontològic de la disputa dels universals i la lògica aristotèlica fomentaren i ajudaren a establir l'ordre diví com a base del pensament medieval i a cercar una demostració de l'existència de Déu com a ésser, ens o veritat suprema i omnipotent.

¹ Doctrines filosòfiques que es proposen assolir la felicitat; la primera a través del domini de les passions que pertorben la vida, i el segon mitjançant l'equilibri dels plaers en funció del benestar del cos i de la ment.

1.2 El pensament judeocristià enfront de la filosofia grecoromana

La filosofia grecoromana centrà l'objecte d'estudi en la determinació de l'objecte, a diferència, la filosofia judeocristiana (cohesió de dues religions monoteistes) centrà l'objecte d'estudi en Déu. Aquest canvi de paradigma comportà diverses aportacions no plantejades fins al moment: la concepció lineal del temps, el monoteisme, la identificació de Déu amb la veritat i l'omnipotència d'aquest, el creacionisme i la nova concepció de la doctrina moral, lligada al pecat.

El canvi paradigmàtic del pensament succeí mitjançant la influència de diverses concepcions, tal com és el cas de la concepció lineal del temps, la qual esdevenia del pensament jueu i defensà que el món té un punt d'inici absolut (la creació), un recorregut marcat de generació en generació i un punt final (el judici final). Fins al moment la percepció del temps era circular, tal com defensaven els grecs enfront la naturalesa i els canvis estacionals. Alhora, el pensament grecoromà relacionava als déus directament amb la naturalesa i les actuacions de l'home, mentre que el pensament judeocristià imposà que es Déu el que dirigeix i influencia l'esdevenir de l'home. Aquesta desunió de la naturalesa amb l'esser humà també comportà que desapareguin tots els déus lligats als elements naturals i s'instaurés la creença d'un únic Déu omnipotent, sense la necessitat d'estar subjecte a l'ordre necessari del món, tal com succeïa en els déus de la filosofia grega. Tanmateix, l'existència d'una religió monoteista també suposava considerar a Déu com a veritat absoluta, tot aquell que tingués fe i fou un fidel creient de Déu posseiria la veritat definitiva i absoluta, contradient la filosofia grecoromana que defensava que la veritat que posseïa l'home era relativa i s'obtenia de l'esforç i la intel·ligència pròpia.

En efecte, les noves concepcions del pensament medieval van contribuir en la modificació de la doctrina moral, la qual en la filosofia grecoromana basava el gran mal moral en la ignorància, el fet de no saber, i situant l'intel·lectualisme com a gran objectiu moral, mentre que la filosofia judeocristiana imposà el gran mal moral en la culpa i el pecat, els quals suposaven la maldat humana i la llibertat de cedir cap aquesta inclinació, traint la paraula de Déu i essent castigats i exempts de salvació. Cal mencionar, que la filosofia medieval basava la idea de l'home en imatge i semblança de Déu, amb una ànima immortal i que havia d'actuar segons la paraula divina per poder assolir la salvació al final de la vida i ésser ressuscitat.

1.3 Etapes i màxims representants de la filosofia medieval

La filosofia medieval s'inicià l'any 476 d.C i fou constituïda per les bases, corrents i pensaments esmentats amb anterioritat. El desenvolupament d'aquests elements es dugué a terme de forma progressiva i s'establí una divisió per etapes del període: la patrística i l'escolàstica, prenent el nom de la doctrina i mètode regits a cada període temporal.

La patrística s'inicià al segle I, moment en què s'articulà la filosofia amb el dogma religiós, majoritàriament cristià. Alhora s'articulà a la humanitat sota la veritat absoluta de Déu. Els percussors d'aquest fet s'anomenaren *paters* (pares) de l'Església, esdevenint el nom del període. Les teories desenvolupades en aquest període estigueren influenciades per la corrent de Sant Agustí d'Hipona², el neoplatonisme, basada en la reinterpretació de l'obra de Plató mitjançant el dogma cristià. Sant Agustí considerava la filosofia i la religió com a solucions equivalents per a posseir la veritat absoluta: la raó religiosa s'assolia amb la fe (fe en Déu), mentre que la raó filosòfica s'assolia amb la raó (conèixer la idea de Déu).

L'escolàstica s'inicià al segle XI, i, sorgí amb la necessitat d'explicar la revelació cristiana mitjançant la raó. Aquesta necessitat es despertà amb l'aparició de les primeres universitats (anomenades escoles) i la urgència d'aplicar el mètode científic aristotèlic per donar resposta als plantejaments religiosos. En les escoles es promogué el saber teològic i filosòfic, el qual mitjançant la ciència d'Aristòtil s'intentà explicar l'existència sobrenatural de Déu. El model d'ensenyament empleat per fer-ho s'anomenà mètode escolàstic i es basà en el plantejament i la defensa de les idees exposades, mitjançant tres nivells: *lectio* (lectura), *quaestio* (pregunta) i la *disputatio* (discussió). El primer nivell correspongué a la lectura i anàlisi de tractats teològics i fragments bíblics. El segon nivell, es basà en comparar les versions existents dels fragments llegits i en resoldre la significació. Finalment, el darrer nivell, la discussió, es centrà en la capacitat d'exposar les idees analitzades i enteses en els texts llegits i defensar-les oralment.

Un dels autors que aplicà el mètode escolàstic i alhora cohesionà el mètode aristotèlic amb les idees cristianes fou Sant Tomàs d'Aquino, com a màxim representant.

² Esdevenint una de les figures més importants per al desenvolupament del cristianisme, considerat un dels pares de l'Església.

A continuació, a manera de taula s'observarà una sintetització i ampliació d'allò esmentat i una millor il·lustració dels períodes amb les corresponents corrents filosòfiques, així com dels seus màxim representants. En primer lloc, l'etapa patristica i l'etapa pre-escolàstica.

Etapa patristica	
Període de temps	S. I al S. V.
Paradigma filosòfic	Inici de síntesis entre la filosofia grecoromana i la religió cristiana. Nova concepció del platonisme.
Màxim representant	Sant Agustí d'Hipona.

Taula 1. Contextualització del període patristic de la filosofia medieval (elaboració pròpia).

Etapa pre-escolàstica	
Període de temps	S. VI al S. IX.
Paradigma filosòfic	Recuperació i difusió de la tradició clàssica. Es produí el Renaixement Carolingi.
Màxim representant	Joan Escot Eriúgena

Taula 2. Contextualització del període pre-escolàstic de la filosofia medieval (elaboració pròpia).

En segon lloc, seguint el mateix model, s'observarà el darrer període de la filosofia medieval, l'etapa escolàstica, la qual esta formada per tres períodes distintius amb els seus respectius paradigmes i autors representatius.

Etapa escolàstica	
Període de formació	
Període de temps	S. X al S. XII.
Paradigma filosòfic	Domini de la filosofia neoplatònica agustiniana. Difusió filosofies musulmanes i jueves. Aparició de la mística medieval.
Màxim representant	Sant Anselm
Període d'esplendor	
Període de temps	S. XIII.
Paradigma filosòfic	Fundació de les ordres mendicants i de les universitats. Difusió del mètode aristotèlic.
Màxim representant	Sant Tomàs d'Aquino
Període de crisi	
Període de temps	S. XIV.
Paradigma filosòfic	Crítica a l'escolàstica i aparició de la filosofia nominalista.
Màxim representant	Guillem d'Ockham

Taula 3. Contextualització del període escolàstic de la filosofia medieval (elaboració pròpia).

LA MÍSTICA MEDIEVAL

L'EQUILIBRI ENTRE LA FE MÍSTICA I LA
REFLEXIÓ PERSONAL

2. La mística medieval: l'equilibri entre la fe mística i la reflexió personal

El concepte de mística prové del grec i esdevé, etimològicament, el significat de quelcom tancat o misteriós. Aquest concepte és utilitzat per designar diverses experiències misterioses i lligades a l'espiritualitat: la unió de l'ànima humana amb la divinitat durant l'existència terrenal, i /o, la possibilitat de penetrar els misteris de l'ésser humà mitjançant la revelació divina. El misticisme, essent el substantiu per designar tot el considerat místic, es troba impregnant totes les doctrines religioses, sobretot les monoteistes (cristianisme, judaisme, islam, etc.) i les filosofies idealistes, en les quals tot allò místic s'identifica com un grau de màxima perfecció i coneixement. L'objectiu, però de la mística esdevé trobar l'equilibri entre la fe mística i la reflexió personal, per tal de complementar-se entre si i assolir la màxima potencialitat.

L'experiència mística ha estat present a les diverses etapes de la història, originant-se, però, en el moment de màxima esplendor divina en les societats religioses d'Orient i Occident, l'època medieval. Deixant entreveure, la mística medieval. Aquesta, pot ésser descrita com «una forma elevada de manifestació del fenomen religiós i, més concretament, com un moment en què es fa patent en l'experiència religiosa [...] revitalitzant, però, el pensament teològic i de la pràctica eclesial de la religió, que es retrotrauen, en l'essencial, a motius agustinians.» (Heidegger 2014:182).

2.1 Origen i paradigma de la mística medieval

La mística medieval s'origina al segle XII com a conseqüència directa de la unió de la raó filosòfica amb la fe religiosa, la qual conduí a una nova manera de viure la religió, expressada en les experiències personals de recerca íntima de Déu. El propi individu, el propi creient, esdevenia l'eina divina portant una vida virtuosa i plena de devoció, donant lloc a la pràctica de la *gràcia divina*³. La problemàtica, però, sorgí quan l'ortodòxia de l'Església volgué aturar l'expansió de la filosofia, fet que comportà diversos plantejaments al respecte.

Fins al moment, l'elevació al coneixement de Déu i l'experiència mística no es distingien del pensament filosòfic, ni s'hi oposava. La veritable mística havia d'ésser en consonància amb el reconeixement de Déu i l'esforç per assolir la veritat. Tot, però, es

³ Favor o do concedit per Déu amb la finalitat d'ajudar a l'home a complir els manaments i aconseguir la seva salvació.

modificà davant l'aparició de diverses heretgies, com els càtars i els albigesos, que provocà l'ortodòxia del misticisme, és a dir, l'oposició de la racionalitat i els respectius drets filosòfics front l'autoritat religiosa. Creant un antagonisme constant «entre vida i estructura, entre llibertat i dogma, entre la seriosa de viure i el viure en sèrie. Per una part, allò místic, es educat per l'experiència i l'ànima amb el risc constant, adherit a l'ànima, de perdre el camí. Mentre que per altra banda, allò ortodox, fidel a la doctrina, és guiat per les normes, pobres d'experiència i massa riques en seguretat.» (Caspar 1991:4). Altrament, els filòsofs místics consideraren la forma superior del coneixement en la revelació, anomenant la intuïció mística, sorgida en el moment que el subjecte s'apareix de cop.

L'escriptura i pensament religiós de l'època, alhora, formà part de l'endarrerit accés de la dona a la cultura literària i a la participació d'aquesta, la qual, tradicionalment ha estat arraimada i dedicada a l'home. Possible desencadenant per considerar als màxims exponents de la mística medieval, situats en la mística alemanya, a Meister Eckhart i Hildegarda de Bingen, la qual, complementada amb altres dones filòsofes, com és el cas de Margarita Porete, poguessin expressar-se fora de l'àmbit religiós i constituïssin el principi i/o origen de l'alliberament de la dona.

La mística medieval, tal com succeí amb la filosofia medieval, esdevé estructurada segons la localitat on sorgí i quins paradigmes s'adaptaren, és a dir, allà on reconegueren les filosofies místiques més importants. Esdevenint d'aquesta manera, una distinció entre la mística alemanya, la mística holandesa o flamenca i la mística espanyola.

Les místiques medievals	
Mística alemanya	[s.XII]. Doctrina escolàstica i influència neoplatònica.
Mística flamenca	[s.XV]. Doctrina de la <i>devotio moderna</i> .
Mística espanyola	[s.XVII]. Doctrina ascètica.

Taula 4. Contextualització de la mística medieval i les respectives afluentes (elaboració pròpia).

2.2 La mística alemanya

La mística alemanya s'originà al segle XII com un moviment de renovació de l'església: abandonar la forma feudal i renovar els costums del clergat. En aquest moviment es distingeix una etapa inicial, influenciada per Hildegada de Bingen; una etapa de creixement, guiada per les noves ordes mendicants (franciscans i dominics); i una darrera etapa, marcada per la transformació de la mística en devoció, la qual sota una influència holandesa s'anomena, *devotio moderna*.

El misticisme alemany pot ésser definit com l'expressió literària d'una corrent espiritual, amb fonamentació escolàstica i influència neoplatònica que produí obres de caràcter filosòfic, ascètic i poètic, amb l'objectiu de descriure les experiències i reflexions dels religiosos i religioses.

2.2.1 Meister Eckhart

Eckhart de Hochheim naixé a Erfurt, Alemanya al voltant del 1260 i s'inicià en el convent dels dominics d'Erfurt de molt jove, pel que va rebre ensenyaments teològics. L'any 1293 es llicencià a París en teologia i fou lector del Collatio a la Sorbona, motius i fets pels quals rebé el nom de *Meister*, com a reconeixement pels títols acadèmics assolits a la Universitat de París. Durant aquest període redactà les seves *converses espirituals*, traçades mitjançant un director espiritual i els seus joves postulants, deixant entreveure les preocupacions existencials i religioses que modelaren les idees i experiències dels seus contemporanis.

El pensament d'Eckhart és caracteritzà per transcendir els límits de l'època, convertint-se en un valor universal de diàleg amb altres creences, espiritualitats i religiositats. La base del seu pensament es centrà en la comprensió del que pot arribar a ser cada persona, reconeixent, la pròpia condició humana, sempre en via de transformació i necessitat d'una orientació vital. Desencadenant, la teologia escrita d'Eckhart, argumentant a la fertilitat de Déu, provinent del fill o verb, i l'origen i/o creació del món, influenciat directament pel pensament clàssic i neoplatònic, essent, però, un acte de voluntat diví, en comptes d'una conseqüència necessària de la seva essència.

2.3 La mística flamenca

La mística flamenca i/o holandesa sorgí al segle XV a través d'un moviment caritatiu de dones, majoritàriament de les beguines i les monges cistercenques que mantenien una estreta relació, donant visibilitat als seus pensaments i experiències religioses, les quals no s'adherien al context tradicional i preestablert.

El misticisme holandès es caracteritzà per la relació íntima i personal amb Crist, la mística trinitària, la pietat eucarística i cristocèntrica, així com l'exposició diària a l'oració, desenvolupant la doctrina de l'amor *illuminatus*, o la *devotio moderna*.

2.3.1 Les beguines

Al voltant del segle XII, a Flandes i als Països Baixos, s'agruparen un seguit de dones cristianes per viure juntes el desig d'entregar-se a Déu i als més necessitats, mantenint-se al marge de l'Església catòlica, a la qual s'oposaven per la seva corrupció i per no reconèixer els drets de les dones. Podrien ser considerades el primer grup feminista de la història, ja que es negaren a les ordres dels homes. Les comunitats que constituïren s'anomenaren beguinatges i no estaven sotmeses a cap tipus de disciplina, eren dones fidels a si mateixes allunyades de qualsevol vot que les reprimís. «El moviment de les beguines proposà a les dones existir sense ser ni dona, ni monja i lliure de tota dominació masculina.» (Pernoud 1999:110).

Les beguines dedicaren la seva vida a resar i treballar, alhora que s'encarregaren de la defensa dels desemparats i de la cura dels malalts. La societat medieval desencadenà un sentiment de rebuig i de por cap als beguinatges, degut a la radicalitat de l'església, la qual inicià la persecució violenta de les beguines per dur a terme actes sense esperar res a canvi (desvinculats de l'església) i per ésser intel·lectualment superiors a una gran part de la població.

Les beguines es dedicaren a l'art, especialment a la música, així com a la pintura i la literatura. Els experts consideren a poetes com Beatriz de Natzaret, Matilde de Madgeburgo i Margarita Porete precursors de la poesia mística del segle XVI.

LA FILOSOFIA MEDIEVAL INVISIBILITZADA

LA REPERCUSSIÓ DE MARGARITA PORETE

3. La filosofia medieval invisibilitzada: la repercussió de Margarita Porete

El pensament formulat per la figura femenina al llarg de la història ha estat entès i/o contemplat com una resignació per al gènere oposat i per a la seva càrrega cultural, sorgida del factor que durant segles, la figura masculina ha albergat tot el poder i el domini dels àmbits socials, polítics, culturals, filosòfics, econòmics, religiosos, històrics, entre un sense fi d'altres. Aquest fet ha desencadenat la valoració i el prestigi de tot allò formulat per la figura masculina, descuidant la femenina, fins al punt d'invisibilitzar-la i oblidar-la. Aquest procés és tan comú que es desconeixen la gran varietat de figures femenines intel·lectuals que han contribuït en la història de la humanitat amb els seus pensaments, descobriments i/o avenços.

La solució al problema sembla prou assequible i eficaç, si no fos pel cas que, tot i estar en ple segle XXI, la figura masculina segueix albergant un cert domini en tots els camps i evitant atribuir i/o incloure els noms femenins al llarg de la història. «Es podria dir que el fet més factible és visibilitzar allò invisibilitzat, mostrar allò ocult que refutar quelcom, si no fos una qüestió, en certa manera, esgotadora.» (Requena 2010:33). Demostrant el fet que encara hi ha molt que aconseguir i molt pel que lluitar per poder assolir la igualtat, en tots els aspectes, entre allò formulat per una figura masculina i una figura femenina.

Per altra banda, mantenint l'èmfasi en la invisibilització femenina, trobem que aquest fet, aquest menyspreu cap al pensament femení, no deixa d'esser un reflex de qui ho duu a terme i de la construcció social que l'envolta: «Quan reflexionem al voltant de l'absència o sobre l'escassa presència femenina al llarg de la història documentada, hauríem de recordar sempre que aquest fet, serveix més per a la representació de les coses en si mateix, que no pas per a les coses representades, és un fet més per a les mediacions que no pas per a la realitat que hi ha que mediar; més per als còdecs culturals que no pas per a la cultura que intenten interpretar.» (Muraro 1995:69).

Un clar exemple, el trobem en Margarita Porete, figura femenina invisibilitzada de la filosofia medieval occidental i condemnada a mort per una organització a càrrec del poder masculí com a conseqüència d'expressar el seu pensament i de cercar la llibertat.

3.1 Vida i obra de Margarita Porete

Margarita Porete fou una jove beguina nascuda l'any 1250 a la regió de Hainut, Bèlgica. Essent una dona culta, interessada i implicada en la teologia i immersa de ple en l'experiència mística, la qual va saber transmetre mitjançant els seus dots literàries. El seu idioma de redacció fou el francès, tot i que, en certs passatges de la seva obra es poden concebre expressions i/o influències de la mística flamenca. Alhora, en la mística de Porete, s'hi troben connotacions de Guillem de Saint Therry⁴, a més d'esdevenir precursora d'autores beguines com Hildegarda de Bingen o Hadewijch de Amberes. Més enllà d'aquestes dades, no es té constància concreta de més fets bibliogràfics de la filòsofa. Sense oblidar, però, que dedicà la seva vida a escriure sobre l'amor desinteressat per Déu, plasmat en l'únic llibre de la beguina: *El mirall de les ànimes simples*, llibre, pel qual, fou condemnada.

La condemna de Porete «fou un procés llarg i ajustat a la praxi inquisitorial.» (Saryanana 2007:265), que desencadenà en un fatídic final. Al llarg de la seva vida, Porete, intentà establir bones relacions amb l'església, malgrat que aquesta mitjançant el Concili de Vienne⁵ i la Santa Inquisició condemnà el moviment beguinal i perseguí a totes les dones que en mantenien relació. Circa de l'any 1306, les autoritats religioses descobriren *El mirall de les ànimes simples*, el qual retractava el testimoni de l'espiritualitat beguinal, essent un recull de tots els pensaments, sentiments i experiències de Margarita Porete. Aquell mateix, l'arquebisbe Guidó II cremà l'única obra de la beguina a la plaça pública de Valenciennes, al nord de França, dictaminant que era una obra prohibida i vetant a l'autora de difondre les idees místiques. Margarita, continuà difonent les seves experiències i l'any 1308 s'inicià un segon procés, aquest cop, però, dirigit pel gran inquisidor de França, Guillem d'Humberto.

El segon procés inquisitorial, condemnà a dos anys de presó a Porete amb l'objectiu que reflexionés sobre la situació i arribés a demanar perdó; fet que mai va succeir, ja que es negà a comparèixer davant el tribunal eclesiàstic. Tot i estar a la presó, mai va ser sotmesa a tortura, la qual cosa indica i reafirma «que es tractava d'una dona de qualitat, amb una formació intel·lectual superior a l'habitual en les dones de la seva

⁴ Teòleg i monjo, primer benedictí i després cistercenc, seguint els mandats de Sant Bernat de Claraval.

⁵ XVI Concili ecumènic de l'Església Catòlica, convocat el 12 d'agost de 1308 pel Papa Clement V. El concili fou convocat per tractar temes principals: l'Ordre dels Templers, la reforma eclesiàstica i el rescat de la Terra Santa.

època, potser pertanyent a la nova burgesia francesa, que començava a pensar en la vida ciutadana i política.» (Saranyana 2007:276). Aquests trets i atribucions, per a l'església denotaven debilitat, debilitat front una figura femenina que reflexionava i difonia idees contràries a l'autoritat religiosa, la qual cosa podia significar la pèrdua de poder i de control enfront la població. Tot i aquesta por de l'església front una intel·lectual del caire de Margarita Porete, va haver-hi un seguit de pensadors que la defensaren: el cistercenc Dom Franco, abat de l'abadia de Villers, el Mester Eickhart i l'anomenat Juan de Querayn, no identificat fins al moment, tot i ser relacionat, tal com plantejà Romana Guarnieri⁶, amb Joan Duns Escot.

Finalment, l'any 1310, Guillem d'Humberto enfront la resistència de Porete a cedir a l'autoritat i a negar les seves idees místiques, la lliurà als eixos seculars de la Santa Inquisició. Aquesta, va dictaminar la condemna a mort de la beguina. L'1 de juny de 1310, a la plaça de Grève de París, on actualment està localitzat l'ajuntament de la ciutat, Margarita Porete era catalogada d'heretgia⁷ i cremada a la foguera. Adquirint, en certa manera, la simbologia de llibertat, refutada i expressada mitjançant l'expressió, «i, aleshores aparegué el país de la llibertat.» (Porete 2005:157), en la seva única obra, *El mirall de les ànimes simples*, la qual és necessària conèixer i analitzar per entendre la dedicació de Porete en defendre el seu pensament.

3.1.1 El mirall de les ànimes simples

Le mirouer des simples estimis anientis et qui seulement demourent en vouloir et desir d'amour, esdevé el títol originari de l'obra, escrita en primera instància en francès antic i posteriorment traduïda al llatí, *Speculum simplicium animarum*. *El mirall de les ànimes simples*, relata l'essència del pensament de Margarita Porete, vehiculada pel tractament de la reducció de l'ànima simple aclaparada per Déu a desig i voluntat d'aquest.

El llibre està compost per dues parts de contingut similar però asimètriques pel que fa a forma i estil, conseqüència de dirigir cada una d'aquestes a un destinatari diferent. La primera part de l'obra, del capítol 1 al 122, és concebuda

⁶ Medievalista italiana, responsable d'identificar a Margarita Porete com l'autora d'*El mirall de les ànimes simples*, l'any 1946.

⁷ Creença i/o teoria controvertida o nova, especialment religiosa, que entra en conflicte amb el dogma establert.

dramàticament com un diàleg en tercera persona de caràcter teològic-filosòfic entre els personatges al·legoritzats de Raó, Ànima i Amor, entre els quals, Raó representa les Virtuts, la Naturalesa i el dogma, separats de l'experiència, i, no entén d'allò que parlen Ànima i Amor, per la qual cosa pregunta sense parar per tal d'entendre l'hermètic llenguatge utilitzat. Amor, alhora, representa l'experiència mística veritable. La segona part, d'una extensió més breu, del capítol 123 al 139, és concebuda en primera persona i a mode de monòleg amb certs diàlegs intercalats. La dicotomia d'estil observada «no infereix, en absolut, en l'objectiu de Porete de mostrar el camí que condueix a la veritat, a la perfecció i a la llibertat de l'ànima.» (Garí 2010:56-62).

Els diàlegs d'*El mirall* tracten de superar les oposicions per assolir la llibertat de l'amor. La primera d'aquestes, recau entre la raó i l'intel·lecte, basada en la capacitat i/o acte d'intuir o de captar les veritats primàries, esdevenint una característica directa de la tradició filosòfica medieval⁸. Mentre que la segona oposició, entre la raó i l'amor, esdevé una «oposició participativa» (Muraro 1995:69) entre immediatesa i mediació: l'amor supera la raó per les seves accions immediates i tal com argumentà Porete, «no hi ha cap mediació entre les ànimes i la deïtat.». Aquestes dues oposicions personificades esdevenen vehiculades mitjançant els tres personatges principals, representant a Déu, a la pròpia Porete i a la pràctica de les virtuts per la gent, aliena de qualsevol inquietud espiritual. Al costat d'aquests personatges (Raó, Ànima i Amor) apareixen els secundaris: Intel·lecte, Fe, Veritat, Cortesia, Justícia Divina, Esperança, Caritat, Santa Església, establint la distinció entre gran i petita, i Esperit Sant.

Tots els personatges presentats esdevenen mecanismes òptims per transmetre i representar la temàtica de l'obra: el camí i/o recorregut que han de seguir les ànimes per assolir la unió amb Déu, la qual es troba desenvolupada mitjançant «quatre eixos claus» (Aguade 2019:135). El primer eix, es troba en el capítol dedicat al llenguatge del desdir o al llenguatge místic, utilitzat per comparar-lo amb el d'altres autors i autores místiques. El segon eix, esdevé relacionat amb els primers estadis de la recerca de Déu, amb l'experiència de

⁸ Els neoplatònics i Sant Agustí subordinaven la raó a l'intel·lecte perquè el primer és una consciència discursiva i el segon la consciència intuïtiva, mentre que Sant Tomàs d'Aquino, Déu només coneixia intuïtivament, sense usar raonament.

l'ascens i el descens, així com el pas de la naturalesa a l'espiritualitat. El tercer eix, es troba representat per l'atordiment o l'abandonament total de la possibilitat d'unió amb Déu i/o l'arribada a la llibertat mística. El darrer eix es representat per la llum, la qual únicament s'assoleix un cop produïda la unió amb Déu, i la relació establerta entre la llum i la Divinitat.

El recorregut de l'ànima s'inicia en el moment que Déu toca l'ànima que ha de realitzar el recorregut, un cop iniciat, l'ànima ha de vagar, segons Porete, pels set estadis o nivells d'ascens al descens i caiguda al no-res⁹ per poder separar-se de tot allò superficial i desunir-se d'allò material, arribant, així, a la unió amb Déu, tal com es relata en *El mirall* mitjançant el personatge d'Amor:

Hi ha set estats, cadascun d'ells d'entesa molt més elevat que l'anterior i incomparables entre ells. Doncs la mateixa relació que hi ha entre una gota d'aigua i la immensitat de la mar hi ha entre el primer estat de gràcia i el segon i així successivament, sense possible comparació entre ells. No obstant això, entre els quatre primers no n'hi ha cap tan elevat que no faci viure a l'Ànima en grandíssima servitud; en el cinquè, en canvi, viu en llibertat de caritat, ja que s'ha desèixit de tot; el sisè és gloriós, ja que l'obertura del dolç moviment de glòria que dona el gentil Lluny-A prop¹⁰ no és sinó un besllum que Déu vol que tingui l'Ànima de la seva pròpia glòria que posseirà eternament. I per això li atorga per la seva bondat aquesta manifestació del setè en el sisè estat. Aquesta manifestació neix del setè estat i aquest és la procura al sisè, però d'una manera tan fugaç que aquella a qui se li atorga no té percepció alguna d'aquest do que ha rebut.¹¹

Els quatre primers estats esdevenen els estats de vida segons les Virtuts, mentre que la Raó n'és la propietària, és a dir, l'Ànima viu segons les Virtuts i els principis de la Santa Església, representats per la Raó. Les virtuts imposen un

⁹ La caiguda al no-res, va esdevenir l'element més important utilitzat per la Inquisició per a condemnar a Porete.

¹⁰ Porete aconsegueix mitjançant Amor convertir-se en una amb Déu, de manera que allò que és inaccessible i llunyà, arriba a convertir-se en proper, accedint per una via molt més directa i simple: la part més profunda de la seva consciència.

¹¹ Margarita Porete, *El mirall de les ànimes simples*, Edició de Blanca Garí, Madrid: Edicions Siruela, 2005, cap. 61, pàg. 49.

règim caracteritzat per la demanda d'obres virtuoses, és a dir, juguen amb la salvació de l'ànima, conseqüència que l'Ànima es torni servent de les Virtuts, donant tot el seu empeny en complir tots els imperatius dictats, els quals mai són suficients per a les Virtuts. En certa manera, l'instrument que permet aquesta esclavitud de l'Ànima cap a les Virtuts, esdevé la voluntat, la qual es veu capturada i reduïda per la Raó. Aquesta subordinació de l'Ànima es veu aniquilada en el següent estat. El cinquè estat esdevé part de l'obra divina, on l'Amor és el màxim exponent i l'Ànima s'acomiada de les Virtuts, les quals es converteixen en un impediment i una limitació:

Virtuts, m'acomiado de vosaltres per sempre.

Tindrè el cor més lliure i més alegre.

Estar al vostre servei és massa costos, ho sé bé.

Vaig posar en un altre temps el meu cor, en vosaltres, sense reserva.

[...] Era, aleshores, la vostra serventa, ara m'he alliberat.

[...] M'he allunyat de la vostra presó,

En la que em trobava amb gran contrarietat.

Mai vaig ser lliure fins que vaig deshabituat-me de vosaltres.¹²

L'ànima es troba per sobre de les Virtuts, essent aquestes el màxim exponent fins al moment, és a dir, les Virtuts es convertiren mestre, però l'ànima, l'aprenent, superà al mestre i hagué de cercar un exponent més elevat, representat en l'Amor diví i assolit mitjançant el concepte de Lluny- A prop:

I si ho fem en la mesura de les nostres possibilitats, assolirem a posseir tot això, expulsant de nosaltres tots aquells pensaments de devoció i totes les obres de perfecció i totes les preguntes de Raó, doncs no esdevindran inútils. I només, aleshores, la Deïtat farà en nosaltres, per a nosaltres, sense nosaltres, les seves obres divines. Ell és el que: per això és allò que d'ell ha de ser: amant, amat, amor.¹³

¹² Ibíd: cap. 6, pàg. 55-56.

¹³ Ibíd: cap. 113, pàg. 158-159.

El subjecte i raó del Lluny-A prop esdevé l'amor, el qual està en l'interior de la nostra intimitat i permet estimar qualcú inassolible, «tant en l'amor que l'amat no comparteix mai, com en les separacions, quan un dels amants mor o inclòs en el cas, més fabulós, de qui s'enamora d'algú que no coneix, sinó per la seva única fama.» (Román 2019:162). Aquest darrer amor seria el cas de l'amor d'Ànima per Déu, el qual esdevé en tota la seva totalitat l'amant, l'amat i l'amor. Resultant d'integrar la via mística especulativa amb la de l'amor, ja que el camí del coneixement, del centre ocult d'allò absolut, esdevé realitzat per l'Ànima mitjançant l'experiència de l'aniquilació i/o destrucció¹⁴, essent l'única que condueix a l'Amor pur. «El moviment que vertebra l'itinerari de l'Ànima és la llibertat divina, la qual finalitza essent una amb la humana.» (Avenatti de Palumbo 2014:50).

L'amor en *El mirall* esdevé el procés, pel qual, l'ànima pot aniquilar la seva voluntat i el seu desig, «com si aquesta falta, la qual ja habitava en el mundà desig amorós, hagués d'empassar-se a l'ànima mateixa.» (Román 2019:173). Així doncs, l'ànima haurà de travessar tres morts i/o aniquilacions, la del pecat, la de la voluntat i, finalment, la de l'amor mateix, trobada en el sisè estat i esdevenint la caiguda final de l'amor en el no-res:

*Voleu saber el que aquesta Ànima sap i vol? Aquesta Ànima no sap més que una cosa, és a dir, que no sap res; i així no vol més que una cosa: no vol res. I aquest no saber res i no voler res li donen tot i li deixen trobar el tresor ocult i amagat que eternament tanca la Trinitat. I no per naturalesa divina, ja que això no pot ser, sinó per la força d'amor, ja que cal que sigui.*¹⁵

L'abandonament de tot desig, de tot objecte i, fins hi tot, de tota expectativa es converteix en un nou objecte de desig, una nova expectativa¹⁶ basada en el no-saber i el no-voler. El no-saber significa deixar enrere les certeses i la memòria, mentre que el no-voler esdevé l'eliminació de tota expectativa. La

¹⁴ Atribució substantiva per a la fase en que l'Ànima es desprèn de les Virtuts i cerca un altre exponent: l'Amor.

¹⁵ *Ibíd*: cap. 42, pàg. 93-94.

¹⁶ Possible punt de partida del famós passatge de la Bíblia «Jo sóc el que sóc» (Èxode 3:14), establint un contrapunt amb l'ànima, que res és.

unió d'ambdós objectes dona lloc a l'eliminació de tota percepció, tota memòria i tota representació, experimentant el no-res, espai, on segons Porete, es troben els significats més profunds de la consciència. L'ànima, en aquest esglaió del recorregut, es troba en la llunyania, la qual recuperant el concepte de Lluny-A prop, alhora, es troba més a prop de la divinitat. A mesura que l'ànima transcendeix d'estat¹⁷, més lluny es troba de si mateixa, però més a prop es trobarà del seu objectiu.

El darrer dels estats, el setè, ocorre en el moment que l'Ànima resta lliure i comença la seva pròpia aventura pel «país de la llibertat» (Porete 2005), sense cap perjudici ni subordinació, únicament ella mateixa en la seva essència. Sense oblidar el Lluny-A prop, en el moment que l'Ànima pot arribar a sentir la unió mística amb Déu, alhora, pot sentir com aquesta s'allunya en el seu inefable estat diví, tot i que la qüestió latent, esdevindrà assolir la finalitat del setè estat: buidar l'Ànima per tal que la llum¹⁸ pugui omplir-la novament.

Després de les tres morts es compleix tota perfecció d'aquesta vida il·luminada [...]. I l'anomeno "il·luminada" perquè sobrepassa la cega vida anonadada; l'ànima cega li sosté els peus a la il·luminada; aquesta sent més noble i gentil [...] Tal dama no busca mai a Déu. No té amb què, ni té què fer amb ell. No li cal; ¿Per què llavors anava a buscar-lo? Qui busca està amb si, i així es posseeix, però alhora li falta alguna cosa, ja que es posa a buscar.¹⁹

Establint, doncs, un paral·lelisme amb la sensació de no faltar res, amb el fet de sentir-se completa en una única unitat que ho conté tot: el principi i el fi, l'interior i l'exterior, el que és i el que no és. La saviesa i l'enteniment esdevenen les experiències clau d'aquest estat per entendre que l'ànima no necessita res més, doncs, ella mateixa es converteix en l'objecte de la seva recerca, aconseguint la llibertat total. Assolint, alhora, la totalitat dels estats i finalitzant el recorregut de l'ànima en la unió amb l'amor pur.

¹⁷ Personificació del fet de pujar d'esglaió segons la tradició iconogràfica cristiana.

¹⁸ Representada com l'espurna que il·lumina la profunditat de l'ànima, que farà entreveure l'esperit, els sentiments més purs, l'alegria infinita i l'amor més sublim.

¹⁹ *Ibíd.*: cap. 100, pàg. 148.

Al llarg de tot *El mirall de les ànimes simples* podem observar com Margarita Porete escriví mitjançant un llenguatge al·legòric-espiritual i jugà amb les metàfores per tal d'atribuir diversos valors al mirall i al reflex d'aquest.

En primer lloc, el llenguatge usat ens dona a entendre que el món profà i el món sagrat viuen en continuïtat, sense obstacles i sense la necessitat d'establir una separació entre la literatura profana i la mística religiosa. Aquests dos gèneres han de ser concebuts com «dues cares que es miren l'una a l'altra per mitjà d'un mirall, on tot allò profà s'entén amb les figures sagrades i allò sagrat s'il·lumina per mitjà de les imatges profanes.» (Román 2019:177). Alhora, l'amor i la seva atribució de lluny-a prop, sembla ser el límit de distinció entre el món profà i el sagrat, desencadenant i observant una gran diferència de préstecs entre ambdós mons, tot i concebre'n més de la lírica amorosa (relacionada amb el món profà) que no pròpiament de les fonts místiques de l'amor (relacionada amb el món sagrat). La lírica i la prosa d'aquestes místiques semblen ser, sobretot, una continuació de l'amor diví trobat en els poetes medievals que cercaven la seva raó en un amor llunyà.

En segon lloc, més enllà de percebre *El mirall* com un instrument didàctic, també s'observa el joc de miralls realitzat, el qual permet a Porete coneixes des de la part més profunda del seu ser i veure en l'escriptura, mencionada, un reflex de si mateixa en la llibertat. La beguina comença per cercar en el món «un mirall on reconeixes i no troba res; en interioritzar, llavors, la cerca, fa del seu enteniment (del fons nodal del seu enteniment) un mirall que reflecteix tot allò diví sobre el món, trobant allà, el punt de partida.» (Garí 1995:60).

El punt de partida no deixa d'esdevenir l'amor, utilitzat per Porete com a problema i solució, on la bellesa pròpia de l'amor, el saber veure's a si mateixa, finalitza en el saber descobrir-se. Traçant, en tot moment, un recorregut iniciat en allò sensible i arribant a l'intel·lecte, deixant entre veure l'*ars eròtica*²⁰ de les idees i descobrint la filosofia entre la poesia, al llindar de la teologia. Obtenint, en tota la seva esplendor, un joc de reflexos i tensions entre imatge i text, mirall i llibre.

²⁰ Expressió emprada per Michel Foucault per descriure l'art en tot el sentit de la paraula, passant per l'àmbit discursiu, la cultural general, la pintura, la música, fins hi tot l'acte sexual, on el plaer mateix era el fi.

3.2 Filosofia, teologia i poesia

Filosofia i teologia han sorgit i evolucionat a mesura que l'esser humà s'enfrontava amb la realitat, alhora, que amb si mateix. Prenia sobre si el cosmos i es preguntava pel sentit tant de l'èsser com de l'esdevenir, tant de la realitat dels éssers com del seu propi destí. Al llarg de la història, la relació entre ambdues doctrines ha anat variant: en cada moment ha estat privilegiada una d'elles, tot i que, abans o després, l'altra reclamà el seu dret d'existència i tornà a exercitar una pressió i/o poder major, pròpia de la exercida en les realitats vigents de cada moment. Mentre que de la exercitació contemplativa, neix la filosofia, de l'exercitació religiosa, que s'amplia a altres dimensions de la realitat percebuda, neix la teologia. «Les dues són constituents de la història espiritual d'Occident i en conjunció amb el cristianisme formen la trama i ordit de la nostra existència» (González 1966:11). La filosofia aporta la base racional i la teologia la fe, completant així una visió total de l'individu i el cosmos, dels quals en forma part Déu²¹. L'origen d'ambdues i el destí d'aquestes mai ha estat diferenciat en la seva totalitat, essent així, dues doctrines complementàries i necessàries entre elles, alhora, que contradictòries.

En els inicis de les civilitzacions, ambdues, van haver de segregar-se i afirmar-se davant d'una mitologia latent mitjançant la màgia i els fets sobrenaturals, els quals esdevenen inherents a les perspectives i exigències morals de l'èsser humà. Plató defensà la seva proposta filosòfica, esdevenint racional, davant les propostes mitològiques d'Homer i Hesíode, els quals presentaven «propostes corruptes i immorals que confonien la realitat física amb les suposades accions i/o lluites dels déus» (González 1966:9). Al mateix temps, però, filosofia i teologia requereixen la mitologia per explicitar en aquella forma d'enunciació i evocació d'allò que és el mite, ja que, el seu ser en si mateix, no es basa en una narració ingènua pròpia d'homos i cultures que no han arribat a la maduresa crítica, sinó que es basa del llenguatge de l'home que és conscient del desbordament absolut de la realitat sobre la seva vida i de l'enfosquiment radical del seu destí entre un origen desconegut i un futur innominable. Desencadenant, en certa manera, una relació directa i un paral·lelisme amb el ser de la filosofia i la fe

²¹ Déu apareix en la filosofia com a origen i creador, fonament requerit per l'home, meta del dinamisme històric i de l'afirmació definitiva de la justícia. Déu apareix en l'horitzó del filòsof lligat la pregunta per l'èsser i pel sentit amb la finalitat de tot i per la desproporció existent entre el jo anhelat i desitjat, per una banda, i el jo real i desproporcionat als seus desitjos, per una altra.

de la teologia: «salvar la realitat de l'ésser i del deure, de l'esperar i de Déu, en els que l'home és home. Sense ells el seu viure només és simple perdurar i el seu estar en el món no esdevé només l'habitar en ell, sinó apropiar-se'l com a simple objecte.» (González 1966:14). Filosofia i teologia han coexistit en concordança crítica des dels orígens del pensament amb Plató, Aristòtil, Sòcrates i Sant Agustí d'Hipona, desencadenant a Déu com a tema central i comú en la filosofia i en la teologia occidental en vers l'ànima.

L'ànima, esdevé el tòpic central i tractat per Margarita Porete al llarg de la seva vida i obra, essent un element distintiu de la filosofia medieval, la qual trobà en l'església un lloc propi, mentre que la teologia regia en la filosofia l'esbós dels seus continguts, el mètode per al seu discurs i el llenguatge per a la transmissió del seu missatge. Partint d'aquesta base, Porete construï el seu propi camí basat en assolir la veritat, en cercar a Déu mitjançant una imatge il·lusòria que ella mateixa havia forjat. L'intent de cerca va ser frustrant i es trobà envoltada d'ombres i fantasmes. En aquest punt de la seva cerca, Porete, començà a plantejar-se tot el que l'envoltava, fins a tal punt, d'arribar al fons nodal de l'enteniment²², on es plantejà d'escriure la seva experiència en la recerca de la veritat. L'acte d'escriure, per tant, sorgí d'un exercici purament filosòfic: «des d'una recerca que fracassa mentre intenta trobar un mirall en el món fins a la inversió del procés, assajant construir el camí de la veritat des del seu pensament.» (Garí 2010:56).

En un principi, Porete, s'influencià de l'església per a construir el seu pensament, adquirí els trets de la teologia medieval, mentre que alhora, fomentava el seu propi pensament i la seva pròpia filosofia en vers l'ànima, filosofia que experimentà i volgué recollir en un llibre per tal de transmetre el seu propi missatge, i tot, sense oblidar el llenguatge emprat: la poesia. Adquirint i desenvolupant, d'aquesta manera, els trets distintius d'aquestes dues doctrines, sense les quals, Porete, no hagués pogut fomentar i difondre el seu pensament basat en la mística²³, element i/o activitat òptima per observar i exemplificar la unió de filosofia i teologia.

Pel neoplatonisme medieval, la filosofia involucra un procés d'iniciació basat en l'elevació intel·lectual del poeta com a mer instrument diví i contribuent de l'antiga

²² Sorgeix de l'acció descrita per Porete i basada en interioritzar la recerca cap a l'enteniment, reflectint allò diví sobre el món.

²³ Activitat espiritual que pretén assolir la unió o el contacte de l'ànima amb la divinitat per mitjà de diversos medis (ascetisme, devoció, amor, contemplació, etc.)

tradició teològica, relacionant «l'experiència mística i les nocions, com màgia i melancolia amb la concepció del furor diví²⁴» (Paul 2018:53), és a dir, l'escriptura poètica representà la veritat revelada per mitjà d'un acte diví, del qual el (o la) poeta constituí versos de veritats sagrades que es trobaren ocultes sota la mateixa poesia. Aleshores, el (o la) poeta es pot considerar un filòsof teòleg, formant part essencial dels veritables objectius de la fe neoplatònica: la purificació de les ànimes, desenvolupada mitjançant l'experiència mística per la qual l'individu assoleix l'enteniment i forma part del tot. En aquest precís moment, tal com succeí a Porete, la poesia es transforma en experiència mística, assolint la salvació individual de l'ànima.

L'origen de la poesia recau en l'antiguitat grecoromana, provenint de les muses²⁵, del misteri de Dionís²⁶, de l'endevinació d'Apol·lo²⁷ i de l'amor de Venus²⁸, esdevenint una combinació perfecta que donà lloc a la meditació, l'experiència i la racionalitat en una cerca d'entendre l'univers i els seus misteris. El ser de la poesia i els objectius d'aquesta ha anat evolucionat arran del pas del temps i el context de l'època, tal com és el cas de la branca poètica de la tradició mística-religiosa, latent en l'Edat Mitjana. Aquesta, transcendeix en la realitat fins arribar a la pròpia intimitat, deixant entreveure l'espiritualitat del món d'una forma vivencial, en la qual l'individu «posa la seva mirada més enllà de la simple experiència sensible, per tal de trobar el camí per desxifrar el llenguatge secret d'aquesta realitat, però no a través d'un camí racional, sinó a través d'una vivència mística, que reforça la mirada poètica de la realitat.» (Paul 2018:65). La mirada poètica de Margarita Porete és l'element essencial de la seva obra: expressa les seves experiències i assoleix la mística, desencadenant l'objectiu de cercar a la divinitat mitjançant la seva pròpia intimitat i trobar-se a si mateixa, salvant, en certa manera, la seva ànima, purificant-la, si més no, mitjançant l'amor pur.

L'amor, en Porete, esdevé l'objecte del discurs, essent la problemàtica i, finalment, la solució en si mateixa. Fet que condueix a poder traçar un notable paral·lelisme amb l'origen grecoromà de la poesia: «Eros²⁹ és el més vell i el més jove

²⁴ Identificat amb complir la funció de revelar a la humanitat els propòsits divins, fonamentalment l'adveniment de la religió veritable amb la introducció de la ciència àrab, i amb ella de la lògica aristotèlica mitjançant la poesia.

²⁵ En la mitologia grega, divinitats que inspiren les arts de l'oratoría, el teatre, la dansa i la música.

²⁶ Mite que dona lloc a la simbolització de la mística.

²⁷ Passatge mitològic que esdevé el símbol de la relació i/o contacte amb els déus i la interpretació d'aquests.

²⁸ Deessa mitològica que simbolitza el màxim exponent de l'amor i el tractament del tòpic.

²⁹ En la mitologia grega és el déu de l'amor, adquirint el seu símbol i representant-lo.

dels déus, és el que harmonitza la dissonància entre els oposats, tan subtil que no camina per la terra sinó trepitjant els "caràcters i les ànimes" tant dels déus com dels homes.» (Román 2019:155). Obtenint, així, una representació al·legòrica del desig present en totes les ànimes, tal com representa Porete, en el tractament poètic que en fa de l'amor. Alhora, els subtemes resultants d'aquest tractament esdevenen l'amor nou i l'anonadament, coincidint amb el nucli íntim del seu propi pensament filosòfic: «convertir el dolor en bellesa i, a través de la via de l'anonadament, deixant-se assolir per l'amor nou, inaugurant nous llenguatges per expressar la seva experiència amb Déu.» (Avenatti de Palumbo 2014:58).

La poesia de Porete és portada a el límit per ella mateixa, «forçant-la fins que la paraula s'escampa en la rima i el pensar de la filòsofa en la raó poètica.» (Garí 2010:57). És com si, de cop i volta, Porete, hagués sentit la necessitat d'expressar el seu punt de partida i les raons que la portaren a escriure sobre allò que res pot dir, acudint, en si mateixa, als seus propis socors per assolir la veritat, aquella veritat, que segons Maria Zambrano³⁰, es trobava més enllà de la filosofia i que únicament podia ser revelada per la bellesa poètica, essent aquesta, «una veritat que no pot ser demostrada, sinó, únicament, suggerida per aquell "més" que s'expandeix en el misteri de la bellesa vers la raó.» (Zambrano 1993:19). Deixant entreveure l'anhel de reconciliació entre filosofia i poesia, resultant en la raó poètica³¹, i entre teologia i poesia, resultant en la mística.

La raó poètica en l'obra de Porete recau en l'instant que anomena l'enteniment de l'amor, interpretat com el *gnosis amor*³², i el contraresta amb l'enteniment de la raó, establint d'aquesta manera, dues vies i dues formes de coneixement diverses. «Les úniques capaces de demostrar una veritat no demostrada, només suggerida per aquest més que expandeix el misteri de la bellesa sobre les raons.» (Zambrano 1993:22). Essent, així, la funció última de la raó poètica: aconseguir aquest "més" inabastable, el més de l'ànima, que és en última instància, el nòdul mateix de la mística i el camí a la llibertat.

³⁰ Professora, filòsofa i assagista espanyola. La filosofia de Zambrano es caracteritza per un llenguatge molt poètic, suggerint en un estil creatiu de pensar i escriure, que constitueixen la base del que anomena el seu mètode.

³¹ Concepte originat per María Zambrano com un mètode de coneixement que dista de la raó discursiva dominant en el discurs filosòfic d'Occident. La raó poètica constitueix un nou mètode cognoscitiu que desitjava aconseguir un saber unificat de diferents sabers, sota el signe d'una raó nova i creadora, tant en les dimensions racionals com en les irracionals de l'existència.

³² L'amor com a força còsmica que sorgeix del centre de qualsevol sistema i/o galàxia.

3.2.1 La noció de llibertat en la mística poretaniana

En la mística neoplatònica, la noció de llibertat adquirí un caràcter tècnic i s'introduí en la definició de veritat, expressant la conveniència d'un comportament en vers el seu model o exemple, tal com refutà Sant Anselm de Canterbury³³, definint una rectitud per si mateixa, no la llibertat d'elecció, sinó la llibertat com a facultat o potestat.

*Raó: Quan assoleixen les ànimes la recta llibertat de l'amor pur?*³⁴

Mitjançant aquesta qüestió, Porete, enceta en *El mirall de les ànimes simples* el tractament de la llibertat i la seva concepció. La noció de llibertat es tractada com una llibertat que no es pot torçar, ja que la voluntat està fixada a Déu.

*Les ànimes es troben en la recta llibertat de l'Amor pur [...] Dites ànimes no perden el seu estat de llibertat per alguna cosa que els esdevingui. [...] així tenen les ànimes el seu ésser de Déu i en Déu, sense contaminar-se de la impuresa de les coses que veuen o senten fora d'elles.*³⁵

L'ànima assoleix un grau de familiaritat amb Déu, el qual s'abandona de tal manera que no cap en ella mateixa. En el moment que l'ànima es troba en aquesta fase, no pot ésser contaminada, ja que ha assolit l'estat contemplatiu i místic en la seva totalitat, emfatitzant en el fet que la llibertat recta, la qual assoliran les ànimes més avançades, poden passar per totes les temptacions del món, del dimoni i de la carn, sense ser afectades. En haver arribat a l'estat contemplatiu, «l'ànima pot realitzar qualsevol cosa, fins hi tot, les majors aberracions, sense que aquestes mateixes, arribin a contaminar-la. Porete es limita a consignar una experiència, la qual segons els místics i les místiques, reben gràcies de Déu en l'àpex de la contemplació, les quals, tot i estar totalment immerses en Déu, no són afectades per coses que són per a altres una ocasió pròxima de pecat.» (Saranyana 2007:265). Tot, però, l'experiència mística, la voluntat i l'amor pur finalitzen amb la mort, assolint la llibertat total de l'ànima.

³³ Monjo benedictí, filòsof i teòleg, considerat el fundador de l'escolàstica. Essent famós per originar l'argument ontològic a favor de l'existència de Déu.

³⁴ *Ibíd*: cap. 24, pàg. 89.

³⁵ *Ibíd*: cap. 24, pàg. 94.

3.2.2 El misticisme de Margarita Porete enfront el de Meister Eckhart

La llibertat de l'ànima, tòpic central i redundant en l'obra de Porete, va servir d'inspiració en autors místics com Meister Eckhart, el qual a partir dels tòpics poretanians, desenvolupà la seva pròpia filosofia mística. La beguina Margarita Porete i el frare Meister Eckhart foren filòsofs contemporanis en ple desenvolupament de la mística alemanya i flamenca. No és pot afirmar que es conegueren, però, a causa del context històric i als fets ocorreguts es pot deduir que Eckhart sentí a parlar i sabé qui era Margarita Porete. En el moment de l'execució de Porete (1310), Eckhart residia a París, a més d'ocupar el lloc de mestre de teologia a la Universitat de París (1302-1313), localitat estretament lligada amb les decisions del Concili de Vienne (1308). La posició i localitat d'Eckhart el situaren en ple context de la persecució de beguines, de les quals, és ben probable que en conegués a moltes d'elles i després en fes al·lusió en els seus sermons d'espiritualitat.

Observant i analitzant les obres i sermons de Meister Eckhart, es notable l'argument a favor de les beguines, dotant d'un sentit ortodox la seva espiritualitat: «la mística especulativa d'Eckhart té la intenció de corregir els errors de l'espiritualitat de les beguines, sobretot pel que fa a la forma de concebre l'abandonament o renúncia del Jo, la unitat de l'home amb Déu i la perfecció humana.» (Garibay 2003:191). Així doncs, havent analitzat la mística de Porete en *El mirall de les ànimes simples* i relatant l'objecte d'estudi de la mística d'Eckhart, es pot extreure i observar que el filòsof va escriure formulacions molt semblants, i, gairebé idèntiques a les de Porete, sobretot, pel que fa al concepte paradigmàtic de pobresa espiritual. Aquesta, segons ambdós filòsofs, «és necessària, no únicament com a ideal regulativa de la vida fàctica, sinó, i per sobre de tot, com a punt de partida per entendre el missatge que es vol transmetre en el text.» (Baeza 2015:199):

*Ara us demano ser pobres de la mateixa manera, perquè pugueu comprendre aquest discurs: [...] Si vosaltres no sou iguals a la veritat de la qual volem parlar ara, no el podreu entendre.*³⁶

³⁶ Meister Eckhart, *Tractats i Sermons*, Edició de Thomas Muntzer, Barcelona: Trotta, 2013, pàg. 196.

Aquí, doncs, es troba la primera dificultat que radica en entendre la pobresa espiritual com a finalitat última de l'ensenyament de Porete i d'Eckhart, a més, d'esdevenir el requisit *sine qua non* per comprendre les respectives obres. El subjecte receptor (el lector) i el missatge (el misticisme de Porete i Eckhart) no han de ser enteses com a idees separades entre sí, sinó com que el missatge és la pròpia vida que incita a entregar l'existència al seu propi ser. «El lector, per tant, s'ha convertit en res, no desplega més la manera d'objectivar la realitat.» (Baeza 2015:200). Aquesta eliminació, possibilita l'existència del fons nodal de l'enteniment, en Porete mitjançant els set estats de l'ànima i en Eckhart a través d'un traspàs³⁷. L'ànima, doncs, essent pobre de manera absoluta, no oculta més que la llum del coneixement, el que Eckhart anomena procés d'ocultació, diferenciant-se dels estats de Porete, i definint-lo com la imatge d'un naixement etern de Déu en l'ànima. Aquest naixement s'entén com un desplegament absolut de la divinitat en la finitud, en principi, però, enfosquit i/o ocult, tal com relata Eckhart: «el sol brilla sense parar; no obstant això, si apareix un núvol o una boira entre nosaltres i el sol, no podem percebre la seva resplendor».

Així doncs, el concepte de pobresa espiritual és el punt de partida d'ambos filòsofs místics, desencadenant un seguit d'elements i tòpics diversos. En Eckhart, la pobresa espiritual no només origina el traspàs de l'esfera de l'ocultació, sinó que a més desencadena de manera absoluta, la unitat de l'ànima amb Déu. Mentre que per Porete l'objectiu en si mateix és la unió de l'ànima amb Déu, assolida mitjançant l'amor. «El sorgiment de la ignorància, en aquest sentit, també esdevé un valor positiu des d'un punt de vista fenomenològic³⁸, ja que obren per primera vegada la possibilitat d'experimentar l'experiència del retrobament de l'ànima amb el seu variable origen en la divinitat.» (Baeza 2015:201).

El misticisme de Margarita Porete i el de Mester Eckhart tenen certs punts de connexió, tal com s'observarà a continuació, a més, però de compartir el transcendir en els paràmetres propis del pensament racional amb l'objectiu d'arribar a la mateixa essència.

³⁷ Fent referència a l'estètica del traspàs, definida per Eckhart com el procés i/o cerca mitjançant l'home i Déu esdevenen un sol ésser.

³⁸ La fenomenologia és l'estudi del món manifestat directament en la consciència, estudiant, alhora, les estructures de la experiència subjectiva de l'individu.

	Margarita PORETE	Meister ECKHART
Moviment	Beguines	Orde de predicadors ³⁹
Coneixement	El món és una multiplicitat inestable.	Multiplicitat de la visió fragmentada i dual de l'existència.
	La voluntat de l'individu és una limitació per assolir la veritat.	La voluntat de l'individu gira al voltant de la idea d'un jo.
Ànima	Pobresa espiritual	Pobresa espiritual
	Set estats de l'ànima	Estètica del traspàs
	Tres morts (pecat, naturalesa i ànima).	
Déu	Pensament racional	Pensament trans-racional ⁴⁰
	Superació de la raó	Ocultació
	No-voler	Voler diví

Taula 5. *Comparativa de pensaments: Margarita Porete i Meister Eckhart* (elaboració pròpia).

L'objectiu de Porete i d'Eckhart és el de transmetre el missatge de la transcendència, la qual no es pot aconseguir mitjançant la possessió de determinats ens o de determinats estats anímics, ni tampoc mitjançant l'obtenció de determinats coneixements teòrics. Això no vol dir, però, que «la transcendència es situï fora del món concret. Precisament la manera inautèntic de ser-en-el-món és el que s'allunya del món compartit [...] No proposen una caiguda des d'un pensament racional a un altre irracional, sinó un trànsit des d'un pensament racional a un altre trans-racional.» (Baeza 2015:202-203).

³⁹ Coneguts popularment com a Dominics o Dominicans, és un orde mendicant fundat per Sant Domènec de Guzmán a Tolosa, Occitània. Treballaven en les comunitats, sobretot en les ciutats, lluitant contra les heretgies mitjançant la predicació i l'ensenyament

⁴⁰ Percepció del món des d'un relativisme pluralista: subjectivitat i pensament no lineal, fomentant uns valors plurals.

3.3 El reflex de Margarita Porete

Margarita Porete és una de les autores més importants de l'Edat Mitjana, alhora, però, també és una de les menys visibilitzades i de les més incompreses. La veu de Porete fou silenciada per teòlegs i clergues que tractaven de construir una societat religiosa en la qual les dones tinguessin un paper sumis i de servei. L'audàcia de les dones, com Porete, va ser interpretada com a subversiva i perillosa, motius pels quals van ser perseguides. El seu pensament es basà en horitzons prohibits⁴¹ per a les dones i en intentar alçar la seva veu, no institucional⁴², en un ampli debat de caràcter teològic-filosòfic: qüestionà el privilegiat accés del clergat a les qüestions divines i desafiat la visió androcèntrica de la deïtat i de la humanitat.

La seva obra, *El mirall de les ànimes simples*⁴³, és considerada una de les obres mestres de la literatura francesa medieval, esdevenint el propòsit transcendental de Porete. «La determinació i la convicció que emanen dels seus escrits, de la seva recerca espiritual i de les seves experiències més profundes són els elements claus que van impulsar la transcendència en l'espai i el temps.» (Ríos 2016:10). *El mirall*, va ser utilitzat com a manual de referència en la mística de l'amor, en el qual la beguina donà a conèixer de forma didàctica la seva experiència personal amb Déu, «que no és sinó, un camí d'autosuficiència espiritual en el qual no cal dependre d'un altre, ni dels sagraments, o l'oració, per conèixer a la divinitat i la seva lliçó d'amor.» (Garí 1995:117). Porete, trobà el seu propi reflex en el mirall i descobrí com arribar a la il·luminació i a la llibertat, alhora, revelà que qualsevol pot arribar-hi en el moment «en què un es disposa en un sentiment adequat, en una humil recerca, en un oblit de si mateix i seguint els estats de l'ànima.» (Ríos 2016:15). *Ipsa facto*, Porete, volgué transmetre la seva experiència, compartir allò que fou més elevat i místic en *El mirall*, el qual és tota la seva obra i el seu sentit de ser en la seva època.

Tot allò relacionat amb la figura de Margarita Porete i el seu llibre resulta apassionant: des de la recerca del text original i el procés de traducció fins a la influència exercida en altres autors i autores posteriors a la mort Porete.

⁴¹ Les dones, en el context de Porete, estaven sota autoritat masculina, la qual prohibí que fessin qualsevol tipus d'activitat i/o formaren part de la societat donant la seva opinió.

⁴² La veu institucional es considerada aquella que podia formar part de la societat religiosa, en l'Edat Mitjana, les dones no en formaven part i es podien considerar no institucionals.

⁴³ Recordem que Margarita Porete redactà l'obra en francès antic, i l'anomenà: *Le miroir des simples estimes anientis et qui seulement demourent en vouloir et desir d'amour*.

3.3.1 Influències d'*El mirall*

«Una obra viu en la seva lectura, però en la seva lectura també deixa de ser el que era per a ser una altra, perquè llegir és un diàleg.» (Garí 1995:99). Partint d'aquesta idea de diàleg (establert entre l'escriptora i la lectora) s'inicia una breu anàlisi vers la recepció i/o influència d'*El mirall*, desenvolupant els diàlegs latents entre Porete i els seus lectors i/o lectores.

Margarita Porete intentà difondre de manera extensa la seva obra i l'aprovació d'aquesta per l'Església, tot i assegurarà que no sabia, ni volia saber, per a qui escrivia el seu llibre, ni qui el llegiria. Finalment, aquest, circulà com a anònim, després de la seva mort, essent un dels primers textos en «llengua vernacla⁴⁴ amb tal internacionalització.» (Ruh 1997: 147). La seva obra va recórrer Occident i creuà barreres lingüístiques com pocs textos místics en llengua vulgar havien assolit. Va aconseguir circular, gràcies a un alt nombre de còpies, tant en ambients ortodoxos com heterodoxos. Aquestes còpies es realitzaren en monestirs i convents masculins i femenins; però en el moment que el llibre era copiat i/o traduït per un home, aquest «el valorava positivament, adquirint una implícita atribució masculina o anònim-masculina.⁴⁵» (Garí 1995: 117). Múltiples indicis deixen suposar que el nombre de còpies de l'obra va arribar a ser alt i la condemna de Porete, l'any 1310, no va ser motiu d'aturament per a la difusió del llibre, sinó que a partir d'aquell moment, la difusió es disparà i *circa* dels segles XIV i XV, *El mirall*, arribà a quatre àmbits geogràfics distintius i significatius: Alemanya, Anglaterra, Itàlia i França. Cada una d'ells realitzant i adaptant *El mirall* a la llengua de la regió i assolint una recepció del text igualitària entre els cercles femenins i masculins.

L'escriptura de Margarita Porete adquirí la forma de la pròpia experiència i li donà la consciència de la reflexió⁴⁶, reflectint-se en altres i per altres. La força i la fascinació de la filòsofa en el diàleg d'ensenyament resideix en el fet que la

⁴⁴ Referent a la llengua materna, la qual podia constituir un pensament propi i una cultura determinada, contradient el pensament de l'Església i l'escolàstica, els quals només reconeixien el llatí com a llengua culta i de divulgació.

⁴⁵ Fet que desencadenà en la constatació d'*El mirall de les ànimes simples* com anònima, en comptes de reconèixer l'autoria de Margarita Porete.

⁴⁶ Joc de paraules amb el vocable *specula*, provinent del llatí i significat quelcom que es manifesta, alhora, comparant-lo amb el significat actual de mirall, en el qual et reflexes, sorgint aquesta reflexió de la pròpia autora i del propi lector.

seva obra va ser escrita per necessitat, essent la necessitat d’afirmar l’autoritat del seu pensament. Pensament, el qual influenciarà i repercutirà en un seguit de figures al llarg del segle, transcendent en l’espai i el temps.

Transcendència del pensament de Margarita Porete					
Segle	XIV	XV	XVI	XVIII	XX
Espai	Alemanya	Itàlia	França	Mèxic	França
Figura	Meister Eckhart	Dante Alighieri	Margarita d’Angulema	Inés de la Cruz	Simone Weil

Taula 6. *Influència del pensament de Porete en autors/es posteriors* (elaboració pròpia).

En primer lloc, Meister Eckhart (1260 – 1328), filòsof alemany clarament influenciat pel pensament poretarià, sobretot pel que fa al concepte i tractament de la pobresa espiritual, tal com s’ha argumentat en punts anteriors del treball, a més de desenvolupar el seu propi pensament partint del contacte i/o punt de connexió amb Margarita Porete.

En segon lloc, Dante Alighieri (1265 – 1321)⁴⁷, poeta que traçà en la seva obra principal un viatge fins a Déu, entès com el viatge fins a la llibertat, tal com va fer Porete en la seva obra. «Dante relata el viatge com un sender que s’ha de recórrer de manera vertical i mitjançant l’ascensió, mentre que Porete ho fa mitjançant una mena de laberint espiral que al mateix temps ascendeix i descendeix.» (Kragulj 2010: 37-39). El camí és una línia recta i per etapes; en el de Porete es tracta de passar per estats fins arribar al setè, assolint la plenitud, d’altra banda, en el de Dante es tracta de seguir un camí que obliga a passar per un rebuig del pecat (Infern) i purificació (Purgatori) per arribar a la felicitat (Paradís). La influència directa de l’obra poretariana en la dantesca es troba en els mitjans expressius utilitzats i en el caràcter figuratiu que es manifesta en l’ús de recursos estilístics com símbols, imatges, figures, etc.

⁴⁷ Poeta italià i un dels autors més reconeguts de la literatura universal, conegut per haver escrit *Vita Nuovo* (1925) i *La Divina Comèdia* (1308-1320), una de les obres fonamentals de la transició del pensament medieval al renaixentista.

En tercer lloc, Margarita d'Angulema (1492 – 1549)⁴⁸, noble francesa i lectora de Porete, de la qual es mostrà partidària i volgué difondre les seves idees mostrant interès en la reforma i el protestantisme, establint així, una relació directe amb l'escriptura mística, i, deixant, entreveure, la impregnació en diversos graus per les idees d'*El mirall*.

En quart lloc, Inés de la Cruz (1648 – 1695)⁴⁹, escriptora mexicana que traçà en les seves obres matrius lluminoses contemplades al haver llegit a Porete, basant-se en l'aniquilació de la voluntat dels que són lliures enfront dels que encara són esclaus, la llibertat de l'ànima divinitzada i la recerca d'un estat espiritual en el qual no té sentit, llei, ni pecat.

En cinquè i darrer lloc, Simone Weil (1909 – 1943)⁵⁰, filòsofa francesa que llegí l'exemplar d'*El mirall* de l'any 1929, editada per Clare Kirchbeger⁵¹, obra que li serví de base i influència per al desenvolupament del seu propi pensament místic i que augmentà la seva experiència vers la relació amb Déu i la recerca de l'amor com a veritat universal. Alhora, Weil, argumentà i tractà temàtiques similars pel que fa al domini de la raó, l'aniquilació de les virtuts i la cerca de l'amor pur mitjançant la divinitat.

A posteriori, *El mirall de les ànimes simples* de Margarita Porete ha traspassat tots els límits possibles. Començà la seva difusió quan Porete l'acabà d'escriure i perdurà, inclòs, amb l'autora morta. El llibre assolí una repercussió internacional i influencià en diverses i variades zones europees al llarg dels segles, les quals conegueren *El mirall* com un llibre anònim, desconeixent que les idees místiques per les quals estaven sent influenciats eren les de Margarita Porete, una beguina francesa, filòsofa, poeta, escriptora, i, per sobre de tot, dona. Una dona, que sacrificà la seva pròpia vida lluitant per la llibertat en un context històric d'autoritat masculina.

⁴⁸ Duquesa consort d'Alençon (1509-1525) i reina consort de Navarra (1527-1549). Fou protectora d'artistes a la cort francesa i al castell de Nérac, alhora, una de les primeres dones de lletres francesa, anomenada *la dea* de les muses, i també, pel seu profeminisme.

⁴⁹ Escriptora profeminista de poesia i teatre en castellà. Va ser monja de l'orde de Sant Jeroni.

⁵⁰ Filòsofa, humanista, escriptora i activista francesa. El seu pensament i obres es caracteritzen per la recerca de l'amor de veritat, filosòficament reconeguda com una i universal, i que ella defineix com la necessitat més sagrada de l'ànima humana.

⁵¹ Monja anglicana i medievalista que edità i traduí diverses obres de la mística cristiana.

CONCLUSIONS

Conclusions

En poques paraules, en el present treball s'ha traçat un recorregut per conèixer i donar visibilitat al pensament de Margarita Porete, iniciat en la bibliografia d'aquesta, nascuda a Bèlgica l'any 1250, passant per l'anàlisi de la seva obra en llengua vernacle, el que donà lloc a la seva condemna, i finalitzant en les repercussions que tingué en autors i autores posteriors.

En primer lloc, Porete, formà part de la comunitat beguinal per tal de no viure sota l'autoritat dels homes i poder portar una vida espiritual allunyada de les imposicions de l'Església. Aquesta experiència, juntament amb el context de la mística que l'envoltava, originada en el segle XII com a conseqüència directa de la unió de la raó filosòfica amb la fe religiosa, la qual conduí a una nova manera de viure la religió, expressada en les experiències personals de recerca íntima de Déu, foren l'impuls per redactar *El mirall de les ànimes simples*.

En segon lloc, i posant èmfasi en l'obra, pot afirmar-se que està estructurada en dues parts ben diferenciades: la primera esdevé un diàleg entre tres personatges al·legoritzats (Raó, Ànima i Amor), mentre que la segona, està escrita en primera persona. Aquesta diferència d'estil entre una part i l'altra no suposa cap controvèrsia, ja que es tracta de manera òptima i unificada l'objectiu principal: mostrar el camí que condueix a la veritat mitjançant l'assoliment de la perfecció i la llibertat de l'ànima. Finalitats que es desenvolupen mitjançant els personatges al·legoritzats i les contraposicions que mostren entre ells, establint, alhora, un paral·lelisme entre el veritable pensament filosòfic poreterià: el transcurs dels set estats de l'ànima i la unió amb Déu; la qual cosa suposa i reafirma l'ús de les metàfores i els recursos poètics per atribuir diversos valors i el significat filosòfic-teològic al *Mirall*. Alhora, també cal remarcar que Porete escriví tota l'obra en llengua vernacle, el francès, esdevenint la seva llengua materna, la qual, conseqüentment, portava implícita un pensament diferent a l'establert. La llengua oficial i reconeguda per les autoritats fou el llatí, esdevenint la llengua directa de l'Església i dels mandats imposats, mentre que les llengües vernacles, significaven una contraposició a la llengua oficial, i per tant, un pensament diferent, tal com succeí amb *El mirall* de Porete.

En tercer lloc, després de la condemna i mort de la filòsofa, la seva obra es difongué arreu de l'actual Europa, donant lloc a la traducció en diverses llengües, inclosa el llatí, la qual ha arribat fins avui en dia de manera anònima. La repercussió d'*El Mirall*

fou tal, que assolí un caràcter transcendental en l'espai i el temps, influenciant a diversos autors i autores de totes les èpoques. El primer de tots, i, contemporani a Porete, fou Meister Eckhart, monjo dominic que residia a França, el mateix indret i al mateix moment que Margarita Porete quan fou cremada a la foguera. Els sermons d'Eckhart i el llenguatge emprat, també en llengua vernacle, denoten la notable influència poretaniana, sobretot pel que fa al concepte i noció de llibertat. Segles més tard, la influència poretaniana es veu reflectida en autors com Dante Alighieri, Margarita d'Angulema o fins hi tot, Simone Weil en ple segle XX, entre d'altres. Tots aquests, es veieren influenciats per la mística poretaniana, sense ser-ho plenament conscients, ja que *El mirall* es difongué de manera anònima, amb la intenció d'ocultar i silenciar que aquell intel·lecte pertanyia a una dona. No fou fins a l'any 1946 que es redescobrí i afirmà l'autoria d'*El mirall de les ànimes simples* a Margarita Porete, gràcies a la medievalista italiana, Romana Guarnieri, i els estudis que estava duent a terme mitjançant diversos textos místics medievals, els quals li comportaren descobrir el nexce d'unió latent entre Porete i *El mirall*.

Un cop més, es pot percebre la importància de les fonts històriques, en aquest cas, les medievals, les quals mitjançant una relectura i anàlisi es pogué descobrir a una gran filòsofa silenciada i etiquetada d'anònima. És important, alhora, el present paper de la filosofia i l'incentiu de qüestionar-ho tot, àdhuc, les veritats etiquetades d'absolutes. Cada època, cada període, cada etapa històrica ha fixat unes veritats com a absolutes lligades a la concepció que es tenia del món mitjançant la cultura i la religió, esdevenint en un factor comú: la visibilització, únicament d'una part de la població, pel fet de ser homes, i la invisibilització de l'altra part, pel fet de ser dones. Caure en l'anonimat és un clar exemple d'aquesta invisibilització i de la reafirmació d'una veritat etiquetada d'absoluta, amagant la veritable veritat. Encara queda un llarg camí per qüestionar totes aquelles veritats absolutes de la història i per redescobrir i/o establir un altre paradigma, en el qual, dono fe que es construeixi mitjançant la igualtat i visibilització de totes les persones, siguin homes o dones.

En definitiva, la història de Margarita Porete ha estat visibilitzada gràcies al qüestionament de la veritat absoluta i a la lluita per retornar-li l'autoria i el reconeixement que mereixia després d'haver-li arrabassat, injustament, la vida per expressar i posar en rellevància dues de les condicions que tot ésser humà hauria de tenir per sobre de qualsevol autoritat i/o creença establerta: l'amor i la llibertat.

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia

- ACOSTA, P.** (2008). *Destrucción material y tradición iconográfica por la cultura visual del Miroeur des simples ames de Marguerite Porete*, Lorca: Actas IV Simposio de jóvenes medievalistas, pàg. 65-76.
- ACOSTA, P.** (2009). *Poética de la visibilidad del «Mirouer des simples ames» de Marguerite Porete*, Barcelona: Tesis doctoral. Universitat Pompeu Fabra.
- AGUADE, R.** (2019). *Amor sin porqué. Margarita Porete y el lenguaje del Desdecir*, Madrid: Al-Mudayna, pàg.135.
- ALIGHIERI, D.** (2009). *Vita Nuova*, Madrid: Alianza Editorial.
- ALIGHIERI, D.** (2013). *La Divina Comedia*, Madrid: Alianza Editorial.
- ARNAU, J.** (2021). Maestro Eckhart: Dios no es nada, dins Pensadores Intempestivos, *El País*, núm 14.
- ARREGI, J.** (2020). *Margarita Porete*, DEIA, noticias de Bizkaia [en línia] disponible a <https://www.deia.eus/opinion/columnistas/reflexiones/2014/06/08/margarita-orete/372672.html>
- AVENATTI DE PALUMBO, C. I.** (2014). Por el anonadamiento a la libertad del “amor nuevo”: Una lectura estetico teológica de “El Espejo de las alma simples” de M. Porete dins *Conjectura: Filosofia e Educação*, núm.19, pàg. 47–58.
- BABINSKY, E. L.** (1987). The use of courtly language in Le mirouer des simples ames anienties dins *Essays in Medieval Studies*, núm 4, pàg. 91-106.
- BAEZA, R.** (2015). El concepto de pobreza espiritual en la obra de Marguerite Porète y en el pensamiento tardío de Meister Eckhart dins *Revista española de filosofía medieval*, núm. 22, pàg. 193-203.
- BARA, S.** (2011). Estudio comparativo del "Libro de la Verdad" de Enrique Suso y el Maestro Eckhart. Ensayo de teología mística dins *Ciencia Tomista*, vol. 138, pàg. 687-697.
- BENEITO, P.J.** (2001). *Mujeres de luz: la mística femenina*, Madrid: Trotta.
- BERNAL, E.** (2017). *Místicas medievales. El rostro femenino de la teología*. Bogotá: Pontificia Universidad Javeriana.
- BINGEN, H.** (2007). *Libro de las obras divinas*. Traducció del llatí i notes de Rafael Renedo, Madrid: Trotta.
- BINGEN, H., FELDMANN, CH.** (2009). *Una vida entre la genialidad y la fe*. Barcelona: Herder.

- BINGEN, H.** (2009). *Libro de las obras divinas*. Barcelona: Herder.
- BØRRESEN, K.E.** (1993). Women's Studies of the Christian Tradition dins *Women's Studies of the Christian and Islamic Traditions*, pringer: Dordrecht, pàg. 13-127.
- BRUGGER, I.M.** (1983). Maestro Eckhart dins *Obras alemanas: tratados y sermones*. Barcelona: Edhasa, pàg. 10-83.
- BUSSEY, F.C.** (2007). "The World on the End of a Reed": Marguerite Porete and the annihilation of an identity in medieval and modern representations dins *Thesis of Doctor of Philosophy*, University of Sydney, pàg. 20-194.
- CABANES, P.** (2006). Escritores de l'Edat Mitjana dins *Revista d'Estudis literaris*, núm.33. Madrid: Universitat Complutense de Madrid.
- CASPAR, R.** (1991). Mística y Ortodoxia dins *Encuentro Islamco-Cristiano*, núm. 235, pàg. 1-19.
- CIRLOT, V.** (2018). Escrito en el corazón.: Los casos de angela de Foligno, Marguerite Porete y Marguerite dins *Voces de mujeres en la Edad Media: Entre realidad y ficción*, Berlin; Boston: De Gruyter, pàg. 249-266.
- DUBOIS, D.C.** (2013). From Contemplative Penitent to Annihilated Soul: The Recasting of Mary Magdalene in Marguerite Porete's Mirror of Simple Souls dins *The Journal of Medieval Religious Cultures*, núm.39, pàg. 149-172.
- ECKHART, M.** (1975). *El maestro Eckhart, Obras alemanas. Tratados y Sermones*. Barcelona: Edhasa.
- ENCICLOPAEDIA HERDER.** (2017). Mística medieval dins *Enciclopedia Herder: una gran base de conocimientos en humanidades*. Barcelona: Editorial Herder [en línia] disponible a https://encyclopaedia.herdereditorial.com/wiki/Místicas_medievales
- EPINEY, G.** (1998). *Mujeres trovadoras de Dios. Una radición silenciada de la Europa medieval*. Barcelona: Paidós.
- ESCAÑUELA, I.** (2018). Filosofía medieval. Contexto de Tomás de Aquino dins *Filosofía y educación. Pensar, acordar y concluir de manera crítica* [en línia] disponible a <https://blogsaverroes.juntadeandalucia.es/filosofiaendebate/2018/11/13/filosofia-medieval-un-muy-breve-resumen/>
- FERRER, V.** (2012). El espejo hereje, Margarita Porete dins *Mujeres en la Historia* [en línia] disponible a <https://www.mujeresenlahistoria.com/2011/02/el-espejo-hereje-margarita-porete-1250.html>
- FIGINO, M.** (2011). *Teologia Platonica*, Milán: Bompiani, pàg. 28-45.

FILOSOFIA.ORG (2015). Filosofía medieval dins *Filosofía en español* [en línia] disponible a <http://www.filosofia.org/enc/ros/mist.htm>

FILOSOFIA.ORG (2015). Mística, misticisme dins *Filosofía en español* [en línia] disponible a <http://www.filosofia.org/enc/ros/mist.htm>

FOCAULT, M. (2003). *Scientia sexualis. Historia de la Sexualidad*. México: Siglo XXI.

GARCÍA, B. (2017). Margarita Porete i les heretgies del segle XIV dins *Renovatio Medievalum* [en línia] disponible a <https://renovatiomedievalium.wordpress.com/2017/04/20/margarita-porete-y-las-heresias-del-siglo-xiv/>

GARÍ, B. (1994). El confesor de mujeres, ¿mediador de la palabra femenina en la Baja Edad Media? dins *Medievalia*, núm. 11, pàg. 133-141.

GARÍ, B. (1995). El camino al « País de la libertad» en El espejo de las almas simples dins *DUODA Revista d'Estudis Feministes*, núm 9, pàg. 49-68.

GARÍ, B. (1995). Mirarse en el espejo: difusión y recepción de un texto dins *DUODA Revista d'Estudis Feministes*, núm 9, pàg. 99-117.

GARÍ, B. (2010). Le plus de l'âme. María Zambrano y la mística de la Edad Media dins *Aurora: papeles del Seminario María Zambrano*, núm. 11, pàg. 56-62.

GARÍ, B. (2014). Oh Dear! It's Nuns! ¿Por qué hablar de espacios de espiritualidad femenina en la Edad Media? dins *Anuario de estudios medievales*, núm. 44, pàg. 3-17.

GARIBAY, G. J. M. (2013). Eckhart y la Espiritualidad de las Beguinas dins *Tópicos, Revista De Filosofía*, núm 24, pàg. 185-210.

GÓNZALEZ DE CARDEDAL, O. (1966). Filosofía y Teología dins *Crisis de los seminarios en la Iglesia y mundo actuales*, Madrid: Editorial Marova, pàg. 5-31.

GÓNZALEZ, E., MAFLA, N., TORRES, J. (2019). Eckhart: la condición humana y su camino de transformación hacia una existencia dins *Dios Veritas*, núm. 43, pàg. 155-179.

GOSSET, P. (1998). *Dones místiques: època medieval*. Palma de Mallorca: Jose J. de Olañeta Editor, pàg. 57-71.

GRABMANN, M. (1928). *Història de la Filosofia Medieval I*. Barcelona – Buenos Aires: Editorial Labor, pàg. 88-145.

GRIMAL, P. (2008). *Diccionari de mitologia grega i romana*. Barcelona: Edicions de 1984.

GUARNIERI, R. (1994). Prefaci històric dins *Margarita Porete, el mirall de les ànimes simples*, Milan-Torin: Clàssics del pensament cristià, núm 9, pàg. 7-54.

HEIDEGGER, M (2014). *Estudios sobre mística medieval*. Mèxic: Fondo de cultura economica de España, pàg. 13-45.

HEINZMANN, R. (1976). *Filosofia de l'edat mitjana*. Barcelona: Herder.

IRANZO, R. (2014). Mujer y filosofia dins *Boletín de la Sociedad de amigos de la cultura de Vélez*, núm.13, pàg. 25-32.

KRAGULJ, L. (2010). La influencia del Espejo de las almas simples de Margarita Porete en la Vita Nuova y La Divina Comedia de Dante Alighieri dins *DUODA: estudis de la diferència sexual*, núm. 38, pàg. 21-39.

LÉRTORA-MENDOZA, C. A. (2009). Espejo de almas. Margarita Porete y la Espiritualidad franciscana dins *Verdad y Vida: Revista de Las Ciencias Del Espiritu*, núm. 67, pàg. 241–273.

LLINÀS, C. MASÓ, A. SÁNCHEZ, MJ. (2002) *Les dones i les filosofies: gènere i pensament occidental*. Col·lecció D+I, núm.4. Barcelona: Diputació de Barcelona.

LONGCHAMP, M.H. (2011). *Introduction, Le miroir des âmes simples et anéanties. Marguerite Porete*, Paris: Albin Michel, pàg. 14-35.

MÁRQUEZ, J. (2015). Las beguines: orden femenina de la Edad Media dins *Monográficos zona cero* [en línia] disponible a https://www.youtube.com/watch?v=g-_iDZSieBA

MAURICIO, C. (2015). *Sobre el ars eròtica y la scientia sexualis*, Medellín: Universidad de Antioquia.

MAYOS, G. (2010). Zambrano y Nietzsche, camino del lenguaje dins *Papeles del Seminario María Zambrano*, Barcelona, pàg. 56-68.

MUESSIG, C.A. (2006). *Marguerite Porete: courtliness and transcendence in The Mirror of Simple Souls*, Regne Unit: Paulist Press International, pàg. 8-17.

MORGAN, B. (2004). Eckhart and the Incarnation: Some Practical Details. *Eckhart Review*, 13, 37 - 50.

MOREIRA, N. (2019). La obra de Margarita Porete y el movimiento beguinal: Breve reflexión sobre la posible influencia en las primeras comunidades femeninas latinoamericanas dins *Revista Brasileira de Filosofia da Religiao*,

núm. 6, pàg. 10-31.

MOROS, A. (2018). *Margarita Porete, la precursora de Nietzsche a Afcar Media* [en línia] disponible a <https://afcarmedia.com/2018/10/16/margarita-porete-la-precursora-de-nietzsche/>

MURARO, L. (1995). Margarita Porete, lectora de la Bíblia sobre el tema de la salvació dins *DUODA Revista d'Estudis Feministes*, núm 9, pàg. 69-97.

MURARO, L. (1995). Margarita Porete y Guillerma de Bohemia (la diferencia femenina, casi un herejía) dins *DUODA: estudios de la diferencia sexual*, núm. 9, pàg. 81-98.

O'SULLIVAN, R. (2006). The school of love: Marguerite Porete's Mirror of Simple Souls dins *Journal of Medieval History*, núm. 32, pàg. 143-162.

PAUL, A. (2018). De divino furore: l'arreat diví i la mística neoplatónica. El poeta com priscus theologus en el pensament de Marsilio Ficino dins *Ingenium. Revista Electrónica de Pensamiento Moderno y Metodología en Historia de las Ideas*, núm 12, pàg. 51-65.

PENAS, E. (2018). La memoria del pasado como mecanismo de afirmación en el Císter femenino castellano durante la Baja Edad Media y la Edad Moderna dins *Estudios medievales hispánicos*, núm.6, pàg. 138-177.

PÉREZ-EMBED, J. (2017). *Santos y milagros. La hagiografía medieval*. Castelló: Editorial Síntesis, pàg. 207-263.

PERNOUD, R. (1983). *A la luz de la Edad Media*. Espanya: Ediciones Granica, pàg. 17-43.

PERNOUD, R., VASALLO, M. (1999). *La mujer en el tiempo de las catedrales*. Espanya: Andrés Bello, pàg. 46-259.

PERNOUD, R. (2012). *Hildegarda de Bingen. Una conciencia inspirada del siglo XII*. Espanya: Paidós, pàg. 93.

PORETE, M. (2001) *L'espill de les ànimes simples*. Traducció de Rosa Maria Aguadé i Benet. Barcelona: Proa. Clàssics del cristianisme, vol. 85.

PORETE, M. (2011) *Le miroir des âmes simples et anéanties*. Traducció de Max Huot, Paris: Spiritualités vivantes.

REQUENA, C. (2010). Autoridad femenina y resignificación masculina. Algunas reflexiones alrededor de la relación entre Lou Andreas Salomé y Rainer María Rilke dins *DUODA: estudios de la diferencia sexual*, núm. 39, pàg. 33-44.

- RÍOS, M.G.** (2016). Margarita Porete un pensament herètic i avantguardista dins *Mujeres de letras: pioneras en el arte, el ensayismo y la educación*, Bloque 2. Pensadoras y filósofas [en línia] disponible a http://www.carm.es/edu/pub/20_2016/2U_contenido.html
- RIUS, R.** (1987). De la melancolía y la inspiración dins *Pasajes*, núm 8, pàg. 23-39.
- RODRIGUEZ, T.** (2013). Orfeo y el neoplatonismo en la Florencia renacentista dins *Diánoia*, vol 58, núm.71, pàg. 3-24.
- ROMÁN, EM.** (2019). Dialéctica del amor : sobre lo Lejos-cerca dins *Mirabilia: electronic journal of antiquity and middle ages*, núm. 28, pàg. 155-78.
- SALÉ, C.** (2013). *La mística femenina en la región Renamo-flamenca de los siglos XII-XIII*. Parques de Estudio y Reflexión: La Belle Idée, pàg. 40-49.
- SANTIESTEBAN, L.C.** (2007). La confrontación de Heidegger con san Agustín y la mística medieval: Nota crítica en torno a Estudios sobre mística medieval de Martin Heidegger dins *Diánoia: Anuario de Filosofía*, vol. 52, pàg.177-183.
- SARANYANA, J.I.** (2007). La noción de libertat en el contexto de la mística neoplatónica en el proposito del Speculum animarum simplicium de Margarita Porete dins *Anuario de Historia de la Iglesia*, núm 16, pàg. 265-278.
- STOCKS, J.L.** (1999). *El aristotelismo y su influencia*. Buenos Aires: El Aleph, pàg. 26-47.
- TOSCANO, M.** (1997). Mística especulativa y neoplatonisme, dins *Sarasvati: estudios de Oriente-Occidente para impulsar un renacer humanista*, núm 1, pàg. 91-100.
- VARA, C.** (2010). Durchbruch: Estética del traspaso dins *Revista Forma de la Universitat Pompeu Fabra*, vol 2, pàg. 119-126.
- VERDAYEN.** (1986). Le procès d'inquisition contre Marguerite Porete et Guiard de Cressonessart dins *Revue d'histoire ecclésiastique*, núm. 81, pàg. 47-94.
- WEIL, S.** (2015). *A la espera de Dios*, Barcelona: Trotta.
- WEIL, S.** (2015). *Reflexiones sobre las causas de la libertad y de la opresión social*, Barcelona: Trotta.
- ZAMBRANO, M.** (1993). *Filosofía y poesía*, Alcalá de Henares: Ediciones de la Universidad, Fondo de Cultura Económica.
- ZAMBRANO, M.** (2019). *Hacia un saber sobre el alma*, Barcelona: Alianza Editorial.

